

Wojciech Przegon

**ZMIANY UŻYTKOWANIA ZIEMI
NA PRZYKŁADZIE MIASTA
PODGÓRZA I ZAMOŚCIA
w świetle materiałów kartograficznych**

Kraków 2011

Pracę recenzowała: Urszula Litwin

Projekt okładki: Michał Uruszcza

Opracowanie edytorskie: Halina Stachura

Na froncie okładki: Podgórze na zdjęciu topograficznym „józefińskim”, wykonanym w l. 1779 – 1783 pod kierunkiem ppłk. Fryderyka von Miega. Skala oryginału 1:28800 (zb. A. Koniasa).

Z tyłu okładki: zdjęcie topograficzne „józefińskie” Zamościa i jego okolic z l. 1779 – 1783. Skala oryginału 1 : 28 800 (zb. W. Przegona).

© *Copyright by Wojciech Przegon, 2011*

Publikację finansowano ze środków Katedry Geodezji Rolnej, Katastru i Fotogrametrii oraz Architektury Krajobrazu – Studia Międzywydziałowe na Uniwersytecie Rolniczym im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

ISBN 978-83-926452-8-3

Nakład: 300 egz.

Wydawnictwo Naukowe „Akapit”, Kraków
tel./fax (012) 280-71-51; www.akapit.krakow.pl
e-mail: wn@akapit.krakow.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Uwagi wprowadzające	7
1.1. Cel i teza pracy	7
1.2. Zakres merytoryczny, terytorialny i czasowy pracy.....	8
1.3. Metoda pracy	11
1.4. Przegląd literatury, słowa kluczowe.....	11
2. Cechy tożsamości miasta Podgórza i Zamościa	23
2.1. Wolne Królewskie Miasto Podgórze	23
2.2. Zamość Miastem Światowego Dziedzictwa Kultury	39
3. Użytkowanie ziemi w mieście Podgórzu w świetle źródłowych materiałów pisanych i kartograficznych, historycznych i współczesnych	45
3.1. Użytkowanie ziemi w gminie miejskiej Podgórze w świetle archiwalnych materiałów katastralnych i współczesnych ewidencyjnych	46
3.2. Przemiany użytkowania ziemi w części nizinnej Podgórza na podstawie map i planów wielkoskalowych. Bilans użytków	64
3.3. Przemiany użytkowania przestrzeni miejskiej w centrum Starego Podgórza	74
3.4. Krajobraz kulturowy strefy rolniczej	78
4. Użytkowanie ziemi w Zamościu w świetle źródłowych materiałów kartograficznych i współczesnych badań.....	101
4.1. Potrzeba badań nad opracowaniami kartograficznymi dotyczącymi Zamościa	102

4.2. Archiwalne źródła kartograficzne i ikonograficzne nośnikiem informacji o środowisku naturalnym i antropogenicznym XVIII i XIX – wiecznego Zamościa i Podgórza	105
4.3. Analiza historycznych procesów urbanizacji krajobrazu XIX-wiecznego Zamościa we współczesnych opracowaniach kartograficznych.....	108
4.4. Współczesne formy użytkowania ziemi w mieście Zamościu i na zamojskiej Starówce	116
5. Krajobraz urbanistyczno-architektoniczny miasta Podgórza i Zamościa. Krajobraz kulturowy strefy zabudowanej	125
5.1. Stare Podgórze w krzywej wrażeń	126
5.2. Zamojska Starówka w krzywej wrażeń	130
5.3. Niektóre obiekty strefy kulturowej Podgórza i Zamościa.....	134
6. Stan własności nieruchomości Starego Podgórza i zamojskiej Starówki.....	143
6.1. Analiza stanu własności nieruchomości Starego Podgórza	143
6.2. Zmiany stanu nieruchomości zamojskiej Starówki w latach 1994-2001.....	147
7. Czynniki rozwoju i funkcje miast Podgórza i Zamościa. Cykliczny rozwój form użytkowania	155
7.1. Czynniki rozwojowe miasta Podgórza i Zamościa	161
7.2. Funkcje miasta Podgórza i Zamościa. Cykliczny rozwój form użytkowania ziemi.....	165
Generalne wnioski i postulaty	171
Bibliografia	173
Postłowie	185
Abstract	189
Spis ilustracji.....	191
Spis tabel	196
Wkładka kolorowych rycin	199

Wstęp

Prezentowana praca jest wynikiem zrealizowanego projektu badawczego¹. Podjęcie niniejszego tematu wiązało się z badaniami autora, które terytorialnie skupiały się na przestrzeni byłego miasta Podgórze, czyli obecnie tzw. Starego Podgórze, stanowiącego centralną część XIII dzielnicy samorządowej Krakowa oraz obszaru historycznego centrum miasta Zamościa, tzw. Starego Miasta.

Merytorycznie badania dotyczyły zagadnień urbanistyczno-architektonicznych, kształtowania i ochrony krajobrazu kulturowego, rozwoju gospodarczego i militarnego, kartografii historycznej, gospodarki przestrzennej, geodezji rolnej – a w niej, badanie przyczyn zmian w użytkowaniu ziemi.

Badania prowadzono na tle historiografii obu miast, gdyż za słuszne uznano stwierdzenie Franka Lloyd Wright'a, który pisał: „Ażeby pojąć współczesność, aby móc spojrzeć w przyszłość miast, trzeba sięgnąć wzrokiem w przeszłość, widzieć zarysowujące się procesy rozwojowe, rozpatrywać analizowane zagadnienia w ich ewolucji”².

Następnie należało zadać pytanie, czy można porównywać miasta powstałe w różnych okresach historycznych. Przyjęto, że w zakresie czynników rozwojowych i funkcji pełnionych przez Podgórze i Zamość można dokonać porównań syntetycznych.

W trakcie realizacji projektu dwukrotnie zaprezentowano częściowe wyniki badań³. Jednak brak funduszy uniemożliwił wydanie pracy w całości.

Aktualnie postanowiono opublikować projekt w formie książkowej, ponieważ w ciągu minionych lat nie ukazało się żadne opracowanie, które prezentowałoby podobny temat i to odnośnie obu tych organizmów miejskich. Prowadzone przez autora dalsze badania⁴ dowodzą, że wnioski podane w ówczesnym czasie nadal są aktualne.

¹ Własny projekt badawczy nr 5T 12E00124 realizowany był w okresie 25.III. 2003-24.III.2004 r. pod tytułem „Zmiany użytkowania ziemi w procesie urbanizacji krajobrazu na przykładzie miasta Podgórze i Zamościa”.

² Ostrowski W. 1975. Urbanistyka współczesna. Arkady, Warszawa, s.7, za: Frank Wright. 1958. The living city. Horizon Press, New York.

³ Przegon W. 2003. Kartograficzne zamostiana, [w:] Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych O/PAN w Krakowie, t. XLV/1, styczeń- czerwiec 2001 r., Wyd. „Secesja”, Kraków, s. 143-145; Przegon W. 2004. Sieć hydrograficzna w krajobrazie miasta Podgórze, [w:] Teka Komisji Urbanistyki i Architektury O/PAN w Krakowie, t. XXXV/2003, s. 21-39.

⁴ Przegon W. 2007. Planowanie Zamościa . Cz I, [w:] Przegląd Geodezyjny, nr 1, s. 12-19, Cz II, [w:] Przegląd Geodezyjny nr 2, s. 12-17; Przegon W. 2007. Plan zagospodarowania przestrzennego Zamościa i rewitalizacja starego miasta z udziałem środków unijnych, [w:] Czasopismo Techniczne, z. 12-A/2006, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, s. 201-209; Przegon W. 2008. Gospodarowanie krajobrazem w historycznym centrum Zamościa, [w:] Czasopismo Techniczne „Architektura”, z. 7-A/2008, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, s. 87-112.

Ponadto książka może być wykorzystana w procesie dydaktycznym na kierunkach studiów: Architektura Krajobrazu, Gospodarka Przestrzenna oraz Geodezja i Kartografia.

Bardzo serdecznie dziękuję za pozwolenie publikacji map, fotografii i materiałów ikonograficznych, które znajdują się:

- W prywatnych zbiorach i kolekcjach: prof. Jana Władysława Rączki, prof. Andrzeja Koniasa, Zofii i Zbigniewa Russockich, Andrzeja Kubasiaka, Zbigniewa Ruszela i Krzysztofa Czubary.
- W opracowaniach naukowych i popularno-naukowych autorstwa Elżbiety i Kazimierza Koterbów, Andrzeja Cygnarowskiego, Magdaleny Swaryczewskiej, Barbary Skórzyńskiej - Terleckiej i Andrzeja Kędziory.
- W instytucjach państwowych: Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum Państwowe w Zamościu, Muzeum Historyczne miasta Krakowa, Biblioteka Jagiellońska, Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Wydanie książki nie byłoby możliwe bez pomocy finansowej Katedry Geodezji Rolnej, Katastru i Fotogrametrii na Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie. Dziękuję Pani prof. Urszuli Litwin, kierownikowi jednostki, za pomoc, a przede wszystkim za wykonanie recenzji.

Również serdecznie dziękuję Panu dr hab. inż. Piotrowi Murasowi, prof. UR, kierownikowi kierunku studiów Architektura Krajobrazu – Studia Międzywydziałowe za dofinansowanie opracowania.